

นิราศจักรวาล: นิราศยุค 2548

Nirat Chakkawan: Nirat in 2005

สุภาพร พลายเล็ก

Supaporn Plailek

บทคัดย่อ

นิราศจักรวาลเป็นนิราศสมัยใหม่ที่มีลักษณะเด่นในด้านการแสดงทัศนะ เพื่อกระตุ้นเตือนให้สังคมเห็นความสำคัญของการสร้างสันติภาพบนโลก โดยกวีนำเสนอเรื่องราวการเดินทางของตัวละครสัญลักษณ์ ซึ่งสร้างขึ้นจากจินตนาการ เพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งการสืบทอดขนบการประพันธ์จากวรรณกรรมนิราศในอดีต ร่วมกับการสร้างสรรค์ลักษณะเด่นที่แปลกใหม่ขึ้นผสมผสาน นับเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้นิราศจักรวาลมีคุณค่าและน่าสนใจ

Abstract

Nirat Chakkawan is a modern poem that warns the people of the world to think of the dangers of war. The writer is trying to show leadership and wisdom through the narratives of the book's characters. This nirat follows the convention of the ancient nirat and creates novelty in expanding the ideas and subject matter in a distinct manner that make it valuable and interesting.

บทนำ

นิราศเป็นวรรณกรรมที่กวีนิยมสร้างสรรค์ขึ้นแพร่หลายสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน นิราศนับเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีลักษณะและรูปแบบที่ค่อนข้างหลากหลาย มีลักษณะดีเด่นที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ วรรณกรรมนิราศในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้นเป็นแนวศิลปนิยม คือกวีมุ่งจะแสดงอารมณ์ความรู้สึกทุกซอกซี้ดที่ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักเป็นสำคัญ โดยมักจะใช้ความเปรียบที่ลึกซึ้งถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรงในการคร่ำครวญอาลัยรักที่มีต่อนางมากกว่าจะแสดงความรู้สึกต่อสิ่งที่ประสบพบเห็นภายนอก วรรณกรรมนิราศในยุคนี้จึงมีลักษณะเป็น “สาร” ที่กวีมุ่งแสดงอารมณ์ส่วนตัวที่มีต่อนางอันเป็นที่รักเป็นแก่นสำคัญ ดังปรากฏในทวาทศมาส โคลงนิราศหรือภูษัย ก่ำกรวลโคลงต้น

วรรณกรรมนิราศในสมัยอยุธยาตอนปลายเริ่มปรับเปลี่ยนเป็นแนวธรรมชาตินิยม กล่าวคือ กวีให้ความสำคัญกับสิ่งที่พบเห็นในระหว่างการเดินทางมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งพรรณนาเหตุการณ์และบันทึกสภาพการเดินทางและสิ่งที่พบเห็น หรือใช้ธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกในยามพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก วรรณกรรมนิราศในสมัยนี้ได้ขยายขอบเขตเนื้อหาและความคิดไปสู่การคร่ำครวญถึงนางตามขนบนิราศโดยกวีระบุว่ามิได้พลัดพรากจากนาง การใช้ธรรมชาติเป็นเนื้อหาหลัก การบันทึกการเดินทางตามสภาพจริงที่พบเห็น รวมทั้งการถ่ายทอดอารมณ์รื่นรมย์เป็นสุขในขณะที่เดินทาง ดังปรากฏในกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 6) เป็นงานที่สืบสานและสร้างสรรค์โดยอาศัยพื้นฐานของขนบนิราศในสมัยอยุธยาเป็นแบบอย่าง ดังพบว่ามีทั้งนิราศที่มุ่งเน้นการคร่ำครวญถึงการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักเป็นแก่นสำคัญ เช่น นิราศนรินทร์ของนายนรินทร์ธิเบศร นิราศกลางของหมื่นพรหมสมพัตสร และนิราศที่มุ่งเน้นการบันทึกเรื่องราวการแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่พบเห็นตามความเป็นจริงมากขึ้น โดยมีการระบุวันเวลาที่เดินทาง การบันทึกชีวประวัติ และการแสดงความคิดเห็นใน

เชิงวิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในระหว่างการเดินทางมากยิ่งขึ้น ดังปรากฏ
ในนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ นิราศลอนดอนของหม่อมราโชทัย นิราศ
หนองคายของหลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)

ส่วนวรรณกรรมนิราศสมัยใหม่มักเป็นแบบวิพากษ์นิยมซึ่งปรับ
เปลี่ยนไปจากเดิม โดยกวีเลือกใช้ชนบทนิราศ คือการเดินทาง การถ่ายทอด
อารมณ์ความรู้สึก การพรรณนาธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแสดง
ความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของสังคมอย่างเสรี อีกทั้งกวีได้แสดง
บทบาทเป็นผู้ชี้ทางความคิดให้แก่คนในสังคม ปลุกเร้าและชี้แนะวิถีทางในการ
แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์และสังคม
นิราศในสมัยนี้จึงมิใช่การคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักซึ่งเป็นปัจเจกชนเช่น
นิราศในอดีต (ณัฐกาญจน์ นาคนวน, 2547: 164) หากแต่เป็นโลกเสรี
ประชาธิปไตยที่กวีสามารถหยิบยกเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมขณะนั้นมาแสดง
ความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างอิสระเพื่อส่งสารแก่ผู้เสพทุกคน ดังปรากฏ
ในนิราศ 12 เดือนฉบับไพร่ของ สุจิตต์ วงศ์เทศ นิราศนครศรีธรรมราช
ลำนางภูกระดังของอังคาร กัลยาณพงศ์

นิราศเป็นวรรณกรรมที่กวียังคงนิยมประพันธ์เรื่อยมาจนกระทั่งถึง
ปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่จะมีลักษณะและรูปแบบที่ไม่แตกต่างไปจากวรรณกรรม
นิราศในอดีตมากนัก นิราศเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจใน พ.ศ. 2548 ก็คือ นิราศ
จักรวาล ผลงานของชัยพร ศรีโบราณ* ซึ่งได้รับรางวัลกวีนิพนธ์ยอดเยี่ยม
นายอินทร์อะวอร์ด ครั้งที่ 1 ประจำปี 2548

นิราศจักรวาลเป็นเรื่องราวที่กวีสร้างให้ “ฉัน” ฝันถึงการเดินทางของ
“ตุลีส” และ “เรณู” ที่ต้องเร่ร่อนพลัดพรากจากโลกซึ่งแตกสลายเนื่องจากการ
ทำสงครามของมนุษย์ “ตุลีส” และ “เรณู” เดินทางไปสู่จักรวาลเพื่อตามหา

* ชัยพร ศรีโบราณ เกิดที่จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาล
แขวงขอนแก่น มีกวีนิพนธ์ที่จัดพิมพ์เป็นเล่ม เรื่อง โศกกาภิวัตน์ ผลงานที่ได้รับรางวัล
เช่น กวีนิพนธ์ ตลาดการเมือง ได้รับรางวัลชนะเลิศ รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2547
กวีนิพนธ์ นิยายของน้ำหยดหนึ่ง ได้รับรางวัลชมเชย รางวัลลูกโลกสีเขียว ประจำปี 2547

ดวงดาวที่สงบสุข ระหว่างการเดินทางพวกเขาได้พบดาวต่าง ๆ หลายดวง แต่ไม่มีดาวดวงใดเหมาะสมที่จะเป็นที่พักอาศัย จนกระทั่งพบดวงดาวสีเขียว ที่คิดว่าน่าจะเหมาะสม หากแต่ ณ ที่นั้น “ธูลี” และ “เรณู” ก็ต้องพบกับ การทำสงครามระหว่างนกดำและนกแดง ผลแห่งการทำสงครามของนกทั้งสอง ฝ่ายทำให้ “เรณู” ผู้บริสุทธิ์ต้องได้รับเคราะห์ จบชีวิตลง นกแดงและนกดำ ฆ่าฟันกันจนตายหมด หลังจากนั้นนกขาวจึงกลับมาสร้างโลกใหม่ที่สวยงาม “ฉันท” จึงตื่นขึ้นพร้อมกับสงสัยว่าโลกที่ตนเองอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นโลกใบเก่า หรือโลกใบใหม่ที่ไผ่หา

คณะกรรมการผู้ตัดสินรางวัลกวีนิพนธ์ยอดเยี่ยมนายอินทร์อะวอร์ด ประจำปี 2548 ได้กล่าวถึงนิราศจักรวาลไว้ ดังนี้

“นิราศจักรวาล” ของชัยพร ศรีโบราณ มีความโดดเด่น และแตกต่างจากผลงานอื่น ๆ ที่ส่งเข้าประกวด ทั้งในด้าน รูปแบบและเนื้อหา กล่าวคือ แต่งเป็นร้อยกรองขนาดยาว สีสากลอนไพเราะ มีเรื่องราว มีตัวละคร สมมติสิ่งที่เรา เข้าใจว่าไม่มีชีวิตอย่างธูลีกับเรณูให้มีชีวิต นำพาจินตนาการ ให้ติดตามไปยังดาวดวงอื่น ๆ ในจักรวาล เพื่อแสวงหา สันติภาพหลังจากโลกใบนี้มีสงคราม แต่ที่สุดกลับพบว่า ทุกแห่งล้วนมีสงคราม จึงเกิดสำนึกใหม่ กลับมาสร้าง สันติสุขในโลกที่พึงมีอยู่ อรรถรสของ “นิราศจักรวาล” คล้ายนิทาน ให้แง่คิดในเรื่องโลกและชีวิต สงครามและ สันติภาพผ่านการเดินทางของธูลีดินและเรณูดอกไม้ได้ อย่างน่าประทับใจ (ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 3)

นิราศจักรวาลมีลักษณะคล้ายนิทาน อ่านง่าย มีความไพเราะ โดย กวีสามารถใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการสื่อสารความคิดและจินตนาการได้เป็น อย่างดี กล่าวคือ กวีใช้รากฐานจากความเป็นจริงที่กำลังเกิด “สงคราม” ขึ้น ในสังคมปัจจุบัน สร้างจินตนาการถึงความหายนะของโลกในอนาคต โดยใช้

ตัวละครวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นที่มีต่อสังคมในปัจจุบัน เพื่อกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านเห็นถึงความรุนแรงของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากน้ำมือการทำ “สงคราม” ของมนุษย์ อีกทั้งยังชี้แนะให้พยายามช่วยกันหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหา ด้วยความหวังที่จะสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในโลก ซึ่งถ้าหากผู้คนในสังคมยังคงทำสงคราม แก่งแย่งผลประโยชน์กันเช่นทุกวันนี้ มนุษย์ก็จะมีวันพบโลกแห่งสันติสุข ไม่ว่าจะเดินทางไปตามหา ณ ที่ใดใน “จักรวาล”

นิราศจักรวาลเป็นนิราศในยุคปัจจุบันที่มีลักษณะเด่น น่าสนใจเรื่องหนึ่ง การศึกษาลักษณะของนิราศเรื่องนี้จึงทำให้เห็นพัฒนาการของนิราศในปัจจุบันที่มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างการสืบทอดขนบการประพันธ์ และการสร้างสรรค์ลักษณะเด่นที่แปลกใหม่ขึ้น อันเป็นพัฒนาการที่สำคัญของวรรณกรรมนิราศซึ่งปรากฏในนิราศยุค 2548

การสืบทอดขนบนิราศในนิราศจักรวาล

นิราศจักรวาลยังคงดำเนินแนวการแต่งโดยใช้กรอบของขนบนิราศในการประพันธ์ ซึ่งนับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กวีใช้ในการนำเสนอเรื่องราวอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวี ดังต่อไปนี้

การคร่ำครวญถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก

การคร่ำครวญนับเป็นขนบสำคัญที่มักจะปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิราศ โดยเฉพาะการคร่ำครวญถึงอารมณ์โศกเศร้าจากการพลัดพราก ถึงแม้ว่าในวรรณกรรมนิราศสมัยหลังอารมณ์ดังกล่าวจะพบน้อยลงก็ตาม แต่ในความรู้สึกของผู้อ่าน เมื่อกล่าวถึงวรรณกรรมนิราศก็มักจะนึกถึงอารมณ์โศกเศร้าของกวีเสมอ ในนิราศจักรวาลกวียังคงเลือกใช้รูปแบบของอารมณ์พื้นฐานของวรรณกรรมนิราศในการถ่ายทอดอารมณ์เศร้าหมองของตัวละคร แต่มิใช่เป็นการคร่ำครวญถึงหญิงอันเป็นที่รักดังเช่นนิราศในอดีต หากแต่เป็นการคร่ำครวญถึง “สันติภาพ” สิ่งสำคัญที่ขาดหายไปจากโลกมนุษย์

ทำให้โลกแตกสลาย ตัวละครจึงต้องพลัดพรากจากโลกใบเก่าที่ไร้สันติภาพ และพยายามเดินทางตามหาโลกใหม่ที่มี “สันติภาพ” กวีสามารถนำลักษณะของการคร่ำครวญมาใช้ในการสื่อถึงความรู้สึกของกวีที่มีต่อสังคมได้เป็นอย่างดี “นิราศจักรวาล” จึงมีอารมณ์ที่ช่วยตอกย้ำเนื้อหาว่าการเดินทางตามหา “สันติภาพ” ในครั้งนี้ยาวนาน ไร้จุดหมาย และมักจะมีดมนเสมือนอารมณ์เศร้าใจของกวีที่ถ่ายทอดผ่านตัวละคร “ธูลี” และ “เรณู” ที่พยายามตามหาสันติภาพ แต่ไม่พบดวงดาวที่มีสันติภาพ การคร่ำครวญถ่ายทอดอารมณ์โศกเศร้าของกวีจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยปลุกเร้าให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมและคาดหวังให้มีโลกที่มีสันติภาพเกิดขึ้น ก่อนที่โลกจะถึงกาลอวสานจริง ๆ ดังคำประพันธ์ว่า

ฉันตอบว่าฉันลอยในสร้อยเศร้า	ละโลกเก่าไกลแสนแดนวิกฤต
โลกที่เคยอบอุ่นหนุนชีวิต	กลับมีดมืดสูญสิ้นทั้งดินฟ้า
คราวนิวเคลียร์มหาภัยได้บังเกิด	แรงระเบิดทำลายสลายหล้า
ฉันกลายเป็นธูลีปลิวลิวลอยลา	จากโลกาใบเก่าที่ร้างราน

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 13)

การคร่ำครวญในนิราศจักรวาลจึงเป็นการคร่ำครวญของกวีผ่านตัวละครสมมติต่าง ๆ โดยเลือกใช้รูปแบบอารมณ์ของนิราศเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอารมณ์เศร้าสร้อย หดหู่ เพื่อให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของ “สันติภาพ” สารสำคัญในนิราศจักรวาล การคร่ำครวญจึงเป็นการเลือกใช้รูปแบบของนิราศ เพื่อสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกของกวีเป็นสำคัญมิใช่การคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักดังเช่นนิราศในอดีต

การเดินทาง

การเดินทางเป็นชนบสำคัญที่ปรากฏเป็นแก่นเรื่องในวรรณกรรมนิราศเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เท่า ๆ กับอารมณ์เศร้าโศกที่มักจะปรากฏในวรรณกรรมนิราศ ในนิราศจักรวาลกวียังคงสืบทอดชนบการเดินทางอัน

เป็นกรอบสำคัญของนิราศเช่นกัน หากแต่เป็นการเดินทางของตัวละครสมมติ หรือเป็นจินตนาการการเดินทางของกวีเท่านั้น และความสำคัญของเนื้อหาไม่ได้ อยู่ที่การบันทึกการเดินทาง หรือบันทึกสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่กวีพบเห็น เช่นนิราศในอดีต แต่กวีใช้รูปแบบการเดินทางของนิราศ ใช้สิ่งต่าง ๆ ที่กวี สมมติขึ้นในระหว่างการเดินทางของตัวละครเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นเตือน สื่อสารอารมณ์ความรู้สึกของตนเองที่มีต่อสังคมเท่านั้น ดังเช่น

ผ่านดาวหนึ่งหนาวจ๋าด้วยน้ำแข็ง	สะท้อนแสงสุกใสเป็นสายขาว
อร่ามคล้ายผกายเพชรสะเก็ดพราว	ทอดหางยาวแผกดารีกาปวง
โคจรรอบจักรวาลมานานเนิ่น	ไกลเหลือเกินเผชิญเหตุทั่วเขตสรวง
เคยผ่านโลกหลายคราวก่อนร้าวดวง	พบทั้งห้วงฤทธิรรมและรันทด
มนุษย์เห็นดาวหางเป็นลางร้าย	ความฉิบหายนานาจักปรากฏ
แต่ดาวไม่มีจิตที่คิดคด	ยังซ้อยชดโชติช่วงลอยล่องไป...
ข้าเห็นโลกครานั้นวันสุดท้าย	เปลวประกายเพลิงกล้าน่าสยอง
ระเบิดครืนคลื่นควั่นก็คลุมครอง	สะท้อนก้องผองดาวจนเล่าลือ
โลกแตกดับอับปางอ้างอาเพศ	ใช่เพราะเหตุดาวหางอย่างเชื่อกือ
โลกของเจ้าผ่าวใหม่ไฟลุกฮือ	ด้วยน้ำมือธรรมชาติพิฆาตกัน

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 37)

การเดินทางในนิราศจักรวาลจึงเป็นเพียงเครื่องมือที่กวีเลือกใช้สื่อสาร อารมณ์ ความรู้สึก ดังนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่กวีสร้างให้ตัวละครพบเห็น และเรื่องราวที่กวีสร้างขึ้น จึงมีความสำคัญในแง่การเป็นอุทาหรณ์ ซึ่งนำไปสู่การ ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างสันติภาพในโลกปัจจุบัน

การแสดงทัศนะ

การแสดงทัศนะต่าง ๆ ต่อสิ่งที่พบเห็นมักจะปรากฏในนิราศเสมอ ซึ่งจะมีสอดแทรกมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป วรรณกรรมนิราศสมัยใหม่ มักจะแทรกทัศนคติ วิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมหรือสิ่งที่พบเห็นมากขึ้นเรื่อย ๆ

แต่การแสดงทัศนะส่วนใหญ่ยังคงเป็นเพียงรายละเอียดที่แทรกอยู่ในนิราศ
 แทรกอยู่ในการเดินทาง แทรกอยู่ในอารมณ์โศกเศร้าของการเดินทางพลัด
 พรากจากที่อยู่หรือนางอันเป็นที่รัก และทัศนะต่าง ๆ มักจะเป็นเรื่องราวที่กวี
 คิดเห็นซึ่งอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่กวีได้พบเจอเท่านั้น ในนิราศจักรวาลกวี
 ยังคงสืบทอดขนบการแสดงทัศนะต่าง ๆ ไว้เช่นกัน หากแต่ในนิราศจักรวาล
 แม้ทัศนะที่กวีต้องการถ่ายทอดนั้นจะอยู่ในพื้นฐานของความเป็นจริง แต่ก็ยังเป็น
 เรื่องราวของอนาคต เป็นจินตนาการที่กวีสร้างขึ้นเพื่อเป็นอุทาหรณ์ โดยกวี
 มุ่งเน้นแสดงทัศนะที่มีต่อการสร้างสันติภาพบนโลกให้เป็นแก่นสำคัญหลักของ
 เรื่องผ่านเรื่องราวของโลกในอนาคต เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความรุนแรง
 ของปัญหาที่จะเกิดขึ้น และให้ความสำคัญกับสถานการณ์ในความเป็นจริงใน
 ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กวียังชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหาโดยให้ใช้
 “ธรรมะ” เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตด้วย การแสดงทัศนะเรื่อง
 “สันติภาพ” จึงกลายเป็นแก่นที่สำคัญของนิราศเรื่องนี้ นอกเหนือจากการชี้แนะ
 เรียกร้อง และวิพากษ์วิจารณ์สังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กวีแนะนำให้ยึดมั่นในคุณธรรมความดี มอบความรัก ความเอื้ออาทร
 ต่อกันในการดำเนินชีวิต แล้วในที่สุดก็จะพบกับโลกแห่งสันติภาพ มนุษย์
 ทุกคนก็จะอยู่กันอย่างสันติสุข ดังความว่า

ธูลีว่ากฎกรรมธรรมชาติ	บางครั้งอาจจะหดห่อใจห่อเหี่ยว
เกิดและดับสรรพลิงจริงจริงเจียว	พึงเฉลียวหมั่นตรวจสำรวจตน
ช่วงชีวิตโลดแล่นที่แสนสั้น	จงเชื่อมั่นในทางสร้างกุศล
ก่อกองบุญหนุนสู่อุชุน	สืบสวคนธ์ตักทอดตลอดกาล...
หากจุนเจือเพื่อแม่เห็นแก่โลก	บริโภคพอเพียงเลี้ยงสรรพสิ่ง
คงไม่ต้องขัดแย้งถึงแย้งชิง	เพราะความจริงโลกปรานีปวงชีวัน

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 32, 37)

กวีแสดงทัศนะต่อการทำสงคราม กอบโกย แก่งแย่งผลประโยชน์กัน
 อันจะนำมาสู่จุดจบของโลกในอนาคต เช่น

แต่มนุษย์บางกลุ่มกลับลุ่มหลง มุ่งประสงค์ครองพิภพจวบสวรรคต์
 เหลิงอำนาจกวาดทรัพย์นับอนันต์ เป็นผู้นำสำคัญอันตราย
 วิถีใดทอดนำสู่อำนาจ จักสะอาด-โสมมก็มุ่งหมาย
 ใครขัดขวางทางจึงอาจถึงตาย แล้วแยกฝ่ายแยกฝั่งแข่งกันเดิน
 ต่างสะสมสรรพาวุธประทุษหล้า เพื่อรักษาอำนาจไม่ขาดเขิน
 หลงสมบัติสมบุรณ์เทิดทูนเงิน แล้วประเชิญหน้ากันประชันยุทธ์
 (ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 37)

นิราศจักรวาลเป็นนิราศสมัยใหม่ที่มีจุดเด่นที่การมุ่งเน้นการนำเสนอทัศนะอันมีต่อโลกและชีวิตร่วมกับการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เพื่อเป็นอุทาหรณ์กระตุ้นเตือนให้สังคมเห็นความสำคัญของการสร้างสันติภาพในโลกมากยิ่งขึ้น

นิราศจักรวาลเป็นวรรณกรรมนิราศสมัยใหม่ที่ยังคงสืบทอดขนบนิราศในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยกวีใช้ขนบการคร่ำครวญถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก และการเดินทางเป็นเครื่องมือเพื่อมุ่งแสดงทัศนะที่กวีมีต่อโลกและสังคม โดยมุ่งหวังให้ผู้อ่านประจักษ์ถึงความสำคัญของปัญหาและช่วยกันแก้ไขปัญหานั้นเพื่อความสงบสุขของสังคมโลก

การสร้างสรรค์ในนิราศจักรวาล

นอกจากการสืบทอดขนบนิราศในการสร้างสรรค์ผลงานแล้ว กวียังสร้างสรรค์ลักษณะเด่นขึ้นผสมผสานด้วย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้นิราศเรื่องนี้มีความแปลกใหม่มากยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

การตั้งชื่อเรื่อง

วรรณกรรมนิราศส่วนใหญ่ตั้งแต่ในสมัยอยุธยาสืบต่อมาจนปัจจุบัน กวียังมักจะนิยมตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่ปลายทางที่กวีเดินทางไป เช่น นิราศสุพรรณ นิราศเวียงจันทน์ นิราศลพบุรี นิราศบางเรื่องเรียกชื่อเรื่องโดยใช้ชื่อของผู้แต่งนิราศเรื่องนั้น ๆ เช่น นิราศพระยาตรัง นิราศนรินทร์ นิราศพระพิพิธสาส์

และนิราศบางเรื่องตั้งชื่อตามตัวละครเอกในวรรณกรรมที่กวีสมมติเค้าโครงเรื่องในการพรรณนาคร่ำครวญอาลัยรัก เช่น นิราศอิเหนา นิราศพระอภัยมณี “นิราศจักรวาล” แม้กวีจะตั้งชื่อตามสถานที่ที่เดินทางไปคล้ายกับการตั้งชื่อตามแบบขนบเดิม หากแต่ชื่อ “นิราศจักรวาล” ยังสามารถสื่อถึงสาระสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอผู้อ่านด้วย เพราะคำว่า “นิราศ” นอกจากจะหมายความว่าถึงรูปแบบคำประพันธ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังหมายความว่า ไปจาก, ระเหระหน, ปราศจาก, พลัดพราก หรือถูกละทิ้ง “นิราศจักรวาล” จึงอาจหมายความว่าถึงสิ่งที่พลัดพรากหรือถูกละทิ้งไปจากจักรวาล ซึ่งนั่นก็คือ “สันติภาพ” โดยกวีใช้ “ดอกไม้” เป็นสัญลักษณ์ให้รู้และเรณูออกเดินทางตามหา และพยายามสร้างให้เกิดขึ้น ดังคำประพันธ์ที่กล่าวว่า

นิทรานานชานกลิ่นระรินหอม	ฝันว่าด้อมเดินในไพรวิถิ
ตามกลิ่นกรุ่นละมุนฟุ้งจรุงฤดี	เสาะหา สุมาลี อยู่ที่ใด
จนถึงลานลมเย็นเห็นก้านกิ่ง	ต่างทอดทิ้งดอกดวงร่วงไสว
กลีบเกลื่อนกล่นบนลานสะท้อนใจ	มวล ดอกไม้ สลายโรยโดยเวลา
เกิดและดับโดยใครมิได้พบ	ร่วงลงชบทยบถมจมดินป่า
บ้างเปื่อยเน่าหนอนเงาอุจาดตา	เสื่อมคุณค่าก่อนคนจะยลเยือน
	(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 16)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการเดินทางตามหา “สันติภาพ” ใน “จักรวาล” ซึ่งเป็นสถานที่ที่กว้างใหญ่ไพศาล ไม่มีที่สิ้นสุด ปกคลุมไปด้วยความมืดมิด จึงเป็นการเดินทางอย่างไร้จุดหมายปลายทาง ในสถานที่ที่แสนกว้างใหญ่เป็นการเดินทางในความมืด ไม่รู้ว่าจะถึงที่หมายเมื่อใด และจะสิ้นสุดที่ไหนดังกล่าวจึงเป็นการสื่อถึงสิ่งที่กวีต้องการค้นหา สิ่งที่ย่างห่างไปจากโลก การเดินทางตามหา “สันติภาพ” ที่ผู้แต่งต้องการกล่าวถึง จึงอาจจะมืดมน และยากยิ่งที่จะสามารถเสาะหาได้พบในจักรวาลแห่งนี้ ดังคำประพันธ์ที่กล่าวว่า

สองราชนิราศเวียง	จักรวาล
เกินกะระยะกาล	เคลื่อนคล้อย
ผ่านดาวทुरกันดาร	ดาษดิน
เปลี่ยวเปล่าดาวนั้บร้อย	เรศร้างรมณีย์
วิถีที่สิ้นสุด	แสนไกล
ดาวที่ผันครรไล	ลับเร้น
จุดหมายที่มุ่งไป	ว่างเปล่า
ผันที่เราเลือกเพื่อน	ซ่อนฟ้าดินไหน
	(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548 : 40)

การตั้งชื่อเรื่องทีนอกจากจะแสดงถึงการสืบทอดขนบเดิมแล้ว ยังแฝงนัยถึงสารที่ต้องการถ่ายทอดอย่างลึกซึ้งจึงเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นพัฒนาการอย่างชัดเจนของการตั้งชื่อเรื่องของ “นิราศจักรวาล”

วัตถุประสงค์ในการแต่ง

กวีในสมัยอยุธยา มีวัตถุประสงค์ในการแต่งนิราศที่หลากหลาย ทั้งเพื่อใช้เวลาว่างในขณะที่เดินทางไกล เพื่อแสดงความสามารถในเชิงการประพันธ์ และเพื่อส่งสารแสดงความรู้สึกของกวีที่ต้องเดินทางพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก กวีในสมัยต่อมาส่วนหนึ่งยังคงสืบทอดวัตถุประสงค์ในการประพันธ์นิราศในลักษณะเดิม และอีกส่วนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ในการประพันธ์ที่แตกต่างออกไป คือ มุ่งเน้นบันทึกการเดินทาง และสอดแทรกทัศนะ วิพากษ์วิจารณ์ สิ่งทีพบเห็นเป็นสำคัญ

นิราศจักรวาลแม้จะเป็นเรื่องราวการเดินทางของ “ธูลี” เศษละอองดิน และ “เรณู” ละอองดอกไม้ ซึ่งมีการกล่าวถึงสภาพแวดล้อมและบุคคลที่ “ธูลี” ประสบพบเจอตลอดการเดินทาง แต่ก็ได้เป็นนิราศที่มุ่งเน้นบันทึกการเดินทางหรือการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักดังนิราศในอดีต หากแต่นิราศจักรวาลเป็นนิราศที่มีวัตถุประสงค์ในการแสดงทัศนะเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมโลกในปัจจุบัน โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลก ดังคำประพันธ์ว่า

ข้าเคยผ่านโลกเก่าที่เจ้าอยู่	ได้รับรู้เรื่องมาอุทาหรณ์
ดาวน้ำเงินงดงามที่ฉัมพร	นรากรลัทธิพีชร่วมพักพิง
หากจุนเจือเพื่อแผ่เห็นแก่โลก	บริโภคพอเพียงเลี้ยงสรรพสิ่ง
คงไม่ต้องขัดแย้งถึงแย้งชิง	เพราะความจริงโลกปรานีปวงชีวัน
แต่มนุษย์บางกลุ่มกลับลุ่มหลง	มุ่งประสงค์ครองพิภพจบสวรรค์
เหลิงอำนาจกวาดทรัพย์นับอนันต์	เป็นผู้นำสำคัญอันตราย
วิถีใดทอดนำสู่อำนาจ	จักสะอาด-โสมมก็มุ่งหมาย
ใครขัดขวางทางจึงอาจถึงตาย	แล้วแยกฝ่ายแยกฝั่งแข่งกันเดิน
ต่างสะสมสรรพาวุธประทุษหล้า	เพื่อรักษาอำนาจไม่ขาดเขิน
หลงสมบัติสมบุรณ์เทิดทูนเงิน	แล้วประเชิญหน้ากันประชันยุทธ์
พัฒนาวัตถุบรรลุลเลิศ	แต่ละเมิดจิตที่บริสุทธิ์
ดูภายนอกสดใสภายในทรุด	จึงมนุษย์ตกต่ำโดยลำพอง...
โลกแตกดับอับปางอ้างอาเพศ	ใช้เพราะเหตุดาวหางอย่างเชื่อถือ
โลกของเจ้าผ่าวใหม่ไฟลุกฮือ	ด้วยน้ำมือนรชาติพิฆาตกัน
รู้สึว่าข้าเห็นเช่นท่านเผย	กาลล่วงเลยยังละเหี่ยด้วยเสียขวัญ
ชวนเรณुकุ่เคียงเรียงจรัล	มุ่งรังสรรค์ดาวใหม่แห่งไมตรี

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 37-39)

การแสดงทัศนะในนิราศจักรวาลมิใช่การแสดงทัศนะที่หลากหลายแล้วแต่ว่ากวีจะพบเห็นสิ่งใดในระหว่างการเดินทางเช่นนิราศในอดีต การแสดงทัศนะต่าง ๆ ผ่านตัวละคร และฉาก จึงเป็นความตั้งใจของกวีเพื่อกระตุ้นเตือนให้คนในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันเป็นผลเนื่องมาจากการทำสงครามแย่งชิงผลประโยชน์กัน รูปแบบของนิราศที่กวีเลือกใช้จึงเป็นเพียงเครื่องมือที่กวีสร้างเป็นอุทาหรณ์ ให้ผู้อ่านหันกลับมามองสังคมในปัจจุบัน และช่วยกันแก้ไขปัญหาล่วงก่อนที่จะเกิดเรื่องราวดังที่ปรากฏในนิราศขึ้น

นิราศจักรวาลเป็นนิราศที่มีวัตถุประสงค์เป็นสากล มุ่งสื่อสารและกระตุ้นเตือนคนในสังคมโลกให้เห็นความสำคัญของการสร้างสันติภาพ เพื่อ

แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นิราศจักรวาลจึงมีลักษณะของนิราศสมัยใหม่ที่มีวัตถุประสงค์สอดคล้องกับสภาพสังคมโลกในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่แตกต่างไปจากนิราศในอดีต อันเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก

รูปแบบคำประพันธ์

ประอรรัตน์ ตั้งกิตติภาภรณ์ (2542: 7) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการรูปแบบคำประพันธ์ของวรรณกรรมนิราศในแต่ละสมัยไว้ ดังนี้

วรรณคดีนิราศสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เป็นนิราศคำโคลง ส่วนนิราศคำฉันท์ นิราศคำกาพย์ (กาพย์ห่อโคลง) และนิราศคำกลอนมีเป็นส่วนน้อย ต่อมาสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นวรรณคดีนิราศส่วนใหญ่เป็นนิราศคำกลอน จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 และสมัยปัจจุบัน การแต่งนิราศคำกลอนก็ยังเป็นที่นิยมอยู่ และมีการพัฒนาการใช้รูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองหลายประเภทมาแต่งร่วมกัน (ลิลิตพ่ายพ, บางกอกแก้วกำศรวล)

นิราศจักรวาลเป็นนิราศสมัยใหม่ที่ใช้รูปแบบคำประพันธ์หลายประเภทมาแต่งร่วมกัน แตกต่างจากวรรณกรรมนิราศในอดีตที่ส่วนใหญ่มักจะใช้คำประพันธ์เพียงชนิดเดียว หรือแทรกคำประพันธ์อีกชนิดหนึ่งในคำประพันธ์นั้น ๆ โดยอาจแทรกในบทขึ้นต้นเรื่อง แทรกในตัวเรื่อง หรือเป็นบทลงท้าย เช่น ใช้โคลงในบทไหว้ครู หรือเมื่อสรุปความ การใช้คำประพันธ์หลายชนิดในการประพันธ์นิราศนั้นพบมากขึ้นในวรรณกรรมนิราศสมัยใหม่ของอังคาร กัลยาณพงศ์ เช่น ในลำนำภูกระดึง นิราศนครศรีธรรมราช หากแต่ในนิราศจักรวาลก็เลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ถึง 5 ชนิด คือ ใช้กลอนสุภาพเป็นคำประพันธ์หลักในการดำเนินเรื่อง และประพันธ์กลอน 6 โคลง ลีสุภาพ กาพย์ฉบัง 16 และกาพย์ยานี 11 แทรกปะปนตลอดทั้งเรื่อง

นอกจากสาเหตุสำคัญที่กวีต้องการแสดงความสามารถในเชิงการประพันธ์แล้ว การเลือกใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลายก็สามารถสร้างอารมณ์และจังหวะที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงของเนื้อหา ทำให้เกิดความไพเราะ น่าสนใจมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น

กวีเลือกใช้กลอนสุภาพในการดำเนินเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะได้เนื้อความชัดเจน อ่านง่ายแล้ว กลอนสุภาพยังมีลักษณะที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดอารมณ์เศร้าสร้อยอันเป็นอารมณ์พื้นฐานที่สำคัญของเรื่องด้วย ดังตัวอย่าง

สองธูลีเรณูดุคิกนก	แสนวิตกอกออ่อนสะท้อนไหว
เรามีใช้ศัตรูของผู้ใด	คงปลอดภัยรอดพ้นจากมลทิน
พลันนกดำนกแดงพ่นแสงผ่าว	ทุกรวงข้าวไร่วรานถูกผลาญสิ้น
เปลวเพลิงลนเรณูร่วงสู่ดิน	ระดาวดินเดือดปะทุถึงอุรา
ธูลีรีบลอยไปอยู่ใกล้ขีด	ปลุกปลอบมิตรรอดกลิ่นขวัณพวา
เรณูทรุดสิ้นหวังหลังน้ำตา	ฉันขอลาธูลีชั่วนิรันดร์

(นิราศจักรวาล, 2548: 54)

กวีใช้กาพย์ยานี 11 ทำให้เนื้อความมีความกระชับ ช่วยให้การดำเนินเรื่องราวเร็วขึ้น เมื่อรำลึกถึงโลกเก่าที่ธูลีจากมา และใช้บรรยายการต่อสู้กันระหว่างนกดำและนกแดง ดังตัวอย่าง

รำลึกถึงโลกเก่า	ก่อนแตกไร่ยังเรื่องรอง
ลำน่ำรำฉลอง	ร่วมปรองดองผองเพื่อนเกลอ
ดินน่ำน้ำชุ่มชื้น	สายลมรินลอยบำเรอ
อุ่นไอไฟเสมอ	สมานมิตรจิตผูกพัน...
สองฝ่ายกระจายเกลื่อน	ขยับเคลื่อนเข้าราวี
ต่างพลิกต่างจิกตี	เลือดปรีนองสมองไหล
นกดำและนกแดง	ต่างพ่นแสงเป็นแรงไฟ
พุ่งจากจะงอยไป	ปะทะร่างมล้างกัน

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 28, 52)

กวีใช้โคลงสี่สุภาพในการถ่ายทอดอารมณ์เศร้าสร้อยของตัวละครที่ต้องใช้ความพยายามในการเดินทางตามหาดวงดาวแห่งสันติภาพ ซึ่งโคลงสี่สุภาพสามารถสื่อสารอารมณ์ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

สองราตรีราศเวียง	จักรวาล
เกินกระยะกาล	เคลื่อนคล้อย
ผ่านดาวทรวงันดาร	ดาษดิน
เปลี่ยวเปล่าดาวนักร้อย	เรศร้างรมณีย์
วิถีที่สิ้นสุด	แสนไกล
ดาวที่ผันครรไล	ลับเร้น
จุดหมายที่มุ่งไป	ว่างเปล่า
ผันที่เราเลือกเฟ้น	ซ่อนฟ้าดินไหน

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 40)

ลักษณะการใช้คำประพันธ์ร่วมกันหลายประเภทในนิราศจักรวาล จึงเป็นลักษณะของนิราศสมัยใหม่ที่พัฒนาขึ้นจากการสืบทอดขนบจากวรรณกรรมนิราศในอดีตซึ่งทำให้เกิดน้ำเสียง และจังหวะที่น่าสนใจ และช่วยให้สามารถสื่ออารมณ์ความรู้สึกได้ดียิ่งขึ้น

วิธีการนำเสนอเรื่อง

นอกเหนือจากการดำเนินตามขนบนิราศโดยใช้การบรรยาย เพื่อเล่าเรื่องราว เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ใช้การพรรณนาเพื่อสร้างให้ผู้อ่านเห็นภาพ รู้สึกซาบซึ้ง และเกิดอารมณ์คล้อยตาม และการแทรกการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นเตือนสติให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบให้ตัวเองด้วยแล้ว วิธีการนำเสนอเรื่องในนิราศจักรวาลยังเป็นจุดเด่นที่สำคัญที่ทำให้นิราศเรื่องนี้มีความแปลกใหม่น่าสนใจ แตกต่างจากนิราศในอดีต ดังต่อไปนี้

การใช้รูปแบบคล้ายนิทานในการเล่าเรื่อง

นิราศจักรวาลเป็นนิราศสมมติ ที่มีลักษณะเรื่องราวคล้ายนิทาน* กล่าวคือ เป็นเรื่องทีวกวีสมมติขึ้น โดยอาศัยเรื่องราวจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นข้อมูลพื้นฐานแล้วจินตนาการถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ลักษณะของเนื้อหาเข้าใจง่าย ตัวละครน้อย และยังทำให้ผู้อ่านได้รับความบันเทิงและได้ข้อคิดเกี่ยวกับปัญหาของสังคมโลกในปัจจุบันด้วย การนำเสนอเนื้อหาในลักษณะคล้ายนิทานจึงเป็นลักษณะเด่นที่ทำให้นิราศจักรวาลมีความแปลกใหม่ น่าสนใจ

นอกจากนิราศจักรวาลจะมีลักษณะการนำเสนอในรูปแบบคล้ายนิทานแล้ว กวียังใช้ลักษณะของการนำเสนอเรื่องราวคล้ายนิทานซ้อนนิทานในเนื้อเรื่องเพื่อเปรียบเทียบและยกเรื่องราวในนิทานนั้นมาเป็นอุทาหรณ์ให้แก่ผู้อ่าน นอกเหนือจากการบอกเล่าเหตุการณ์ตรง ๆ ด้วย ซึ่งนับเป็นกลวิธีการนำเสนอสารที่กวีพยายามย้ำเตือนโดยใช้เรื่องราว 3 เรื่อง เพื่อทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงผลร้ายที่เกิดจากการทำสงครามแย่งชิงผลประโยชน์ กล่าวคือ เรื่องที่หนึ่ง กวีสร้างให้รัฐต้องเดินทางออกจากโลกที่แตกสลาย เนื่องจากการทำสงครามของมนุษย์ เรื่องที่สองเป็นการกล่าวถึงดาวดิน-น้ำ-ลม-ไฟ ซึ่งในอดีตก็คือดาวโลกนั่นเอง แต่เมื่อขาดความรักซึ่งกันและกันจึงต้องอยู่โดดเดี่ยวแยกจากกัน และเรื่องที่สาม การทำสงครามระหว่างนกขาวกับนกดำ และนกดำกับนกแดง ซึ่งกวีต้องการเน้นย้ำให้ผู้อ่านเห็นว่าไม่มีวันเกิดความสงบสุขขึ้นที่ใดได้เลย หากที่นั้นยังคงมีสงคราม มีการแก่งแย่งผลประโยชน์กัน กลวิธีการนำเสนอเรื่องราวขึ้นเป็นอุทาหรณ์ ผ่านเรื่องราวคล้ายนิทาน เป็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องทีวกวีใช้กระตุ้นเตือนทำให้ผู้อ่านเข้าใจสารได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นการเลือกใช้สรรพนามคำว่า “ฉัน” ซึ่งเป็นสรรพนามที่สามารถสื่อได้ทั้งตัวกวีเอง หรือ “รัฐ” ซึ่งเป็นตัวละครในเรื่องแล้ว คำว่า

* นิทาน คือ เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นหรือสมมติขึ้น อาจมีเค้ามาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง นิทานนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้วยังให้คติธรรมและข้อคิดเกี่ยวกับชีวิต สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วย

“ฉัน” ยังสามารถเป็นตัวแทน ชาย หญิง หรือผู้อ่านทุกคนในโลกได้อีกด้วย แม้นิราศจักรวาลจะมีลักษณะคล้ายนิทาน แต่การใช้สรรพนามดังกล่าวทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนกับเป็นเรื่องราวที่ได้เดินทางไปพบเห็นด้วยตัวเอง ดังที่ “ฉัน” (ตุลีส) ได้พบเหตุการณ์โลกแตกสลายเนื่องจากการกระทำของมนุษย์ร่วมโลก ดังตัวอย่างเช่น

ฉัน ร่อนเร่เนรเทศจากเขตโลก บริโภคอวกาศสะอาดหอม
 วิปโยคโลกเก่าที่เศร้ายตรอม มาหล่อหลอมอมรักกับจักรวาล...
ฉัน ลืมตาตื่นนอนตอนแดดอุ่น รอบตัวคุ้นเคยกับสรรพสิ่ง
 พุกที่นอนหมอนอุ่นละมุนอิง สงบนิ่งหน้าต่างโน้นทางเที่ยว
 (ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 1, 58)

การสร้างเรื่องราวคล้ายนิทานที่เข้าใจง่าย และยกเรื่องราวที่มีลักษณะคล้ายกันซ้อนกันอยู่ในเนื้อหา เพื่อเป็นอุทาหรณ์และเน้นย้ำสารที่กวีต้องการสื่อสารแก่ผู้อ่าน จึงนับเป็นวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่ทำให้นิราศจักรวาลมีลักษณะที่แปลกใหม่กว่าวิธีการนำเสนอวรรณกรรมนิราศในอดีต

การใช้บุคลาธิษฐานในการนำเสนอเรื่อง

การเลือกใช้บุคลาธิษฐาน คือการสร้างให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตมีชีวิตจิตใจขึ้นมา เป็นลักษณะเด่นของการนำเสนอเนื้อเรื่องของนิราศเรื่องนี้อีกประการหนึ่ง กล่าวคือ กวีใช้บุคลาธิษฐานทั้งเรื่อง โดยสร้างให้ตัวละครต่าง ๆ ซึ่งไม่มีชีวิตจิตใจ มีชีวิตจิตใจขึ้น และถ่ายทอดทัศนะ อารมณ์ความรู้สึกของกวีผ่านตัวละครที่ไม่มีชีวิตเหล่านั้น แทนที่จะใช้บุคคลจริง ๆ หรือใช้บุคลาธิษฐานเพียงตอนใดตอนหนึ่งสั้น ๆ ดังเช่นในวรรณกรรมนิราศเรื่องอื่น ๆ การใช้บุคลาธิษฐานจึงนับเป็นเครื่องมือสำคัญที่กวีต้องการสะท้อนให้เห็นว่า “ตุลีส” “เรณู” ซึ่งในความเป็นจริงเป็นสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจ ตลอดจนถึงสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่มีได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำสงครามกันของบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคมโลกนั้น ในที่สุดก็มักจะได้รับผลกระทบจากความชั่วร้ายของผู้กระทำด้วยเสมอ ดังเช่น

พลันนกด่านกแดงพ่นแสงผ่าว	ทุกรวงข้าวไร่รานถูกผลาญสิ้น
เปลวเพลิงลนเรณูร่วงสู่ดิน	ระด่าวดิ้นเดือดปะทุถึงอุรา
ธูลีรีบลอยไปอยู่ใกล้ขีด	ปลุกปลอบมิตรอดกลั้นขวัญผวา
เรณูทรุดสิ้นหวังหลังน้ำตา	ฉันทขอลาธูลีชั่วนิรันดร์

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 54)

การสร้างให้ตัวละครในเรื่องมีชีวิต จิตใจขึ้น ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กวีเลือกการนำเสนอเนื้อหาด้วยการใช้บทสนทนาโต้ตอบของตัวละคร ซึ่งกลวิธีนี้ช่วยทำให้นิราศจักรวาลน่าสนใจมากยิ่งขึ้นกว่าการที่ผู้แต่งเป็นฝ่ายเล่าให้ผู้อ่านฟังเพียงอย่างเดียว และยังทำให้มีลักษณะสมจริงเหมือนผู้อ่านได้อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย ดังเช่น

ธูลีว่าข้าเห็นเช่นท่านเผย	กาลล่วงเลยยังละเหี่ยด้วยเสียดขวัญ
ชวนเรณูคู่เคียงเรียงจรัส	มุ่งรังสรรค์ดาวใหม่แห่งไมตรี
ดาวหางว่าข้าช่วยอำนวยโชค	ให้พบโลกที่หวังเรื่องรังสี
ด้วยดวงใจเลิศเลอสองเธอมี	จงไปดีดลดาวที่เฝ้าปอง

(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 39)

การสร้างตัวละครให้มีชีวิต จิตใจ สามารถสนทนาโต้ตอบกันได้ เป็นรูปแบบการนำเสนอสารที่ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจสารและรับสารได้ง่าย เหมือนผู้อ่านกำลังอยู่และเห็นเหตุการณ์นั้น ซึ่งวิธีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะนี้ทำให้นิราศจักรวาลมีความแตกต่างไปจากนิราศในอดีตที่มักเป็นเรื่องราวของปัจเจกชนเป็นสำคัญ

การใช้สัญลักษณ์ในการนำเสนอเรื่อง

การใช้สัญลักษณ์นับเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่พบในนิราศจักรวาล ซึ่งวรรณกรรมนิราศในอดีตอาจจะพบว่ามีการใช้สัญลักษณ์ประกอบในวรรณกรรมบ้าง แต่นิราศจักรวาลเป็นนิราศที่ใช้สัญลักษณ์เป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอเรื่องทั้งหมด

กวีเลือกใช้สัญลักษณ์เป็นฉากของเรื่อง เพื่อสร้างให้เกิดมโนภาพที่ชัดเจนขึ้นในใจผู้อ่านด้วย กล่าวคือ กวีสร้างให้ “ธูลี” และ “เรณู” เดินทางแสวงหาดวงดาวที่สงบสุขใน “จักรวาล” ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวเป็นฉากสัญลักษณ์ที่กวีเลือกใช้เพื่อถ่ายทอดถึงความยากลำบากที่จะได้พบสันติภาพในโลก เพราะหนทางที่จะได้พบสันติภาพนั้นลำบาก ตกอยู่ในความมืดมนเช่นเดียวกับการเดินทางใน “จักรวาล” สถานที่ที่กว้างใหญ่ไพศาล ไร้ขอบเขต “ดวงดาว” ต่าง ๆ ในจักรวาลจึงเป็นสัญลักษณ์ของโลกแห่งความหวังของกวี ซึ่งแม้หนทางการตามหาโลกแห่งสันติภาพจะยากเย็นเพียงใด แต่ “ดวงดาว” ความหวังก็เป็นแรงผลักดันให้เพียรพยายามที่จะเดินทางตามหา “สันติภาพ” ต่อไป เช่น “ดาวเคราะห์น้อย” เป็นสัญลักษณ์โลกแห่งความหวังที่แม้จะมีโลกที่ต้องการค้นหาแต่ก็เป็นที่พักพิง ทำให้เกิดกำลังใจ เป็นความหวังที่ทำให้เชื่อว่าน่าจะได้พบดาวแห่งสันติภาพจริง ๆ “ดาวดิน-น้ำ-ลม-ไฟ” เป็นสัญลักษณ์ของโลกของความหวังที่พังทลาย ซึ่งแม้จะไม่มีประโยชน์ อยู่อาศัยไม่ได้ แต่ก็สามารถใช้เป็นอุทาหรณ์ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ กวีจึงเป็นเพียง “ธูลี” ส่วนหนึ่งที่อยากค้นหาให้พบเจอโลกแห่งสันติสุข แต่มีมีอำนาจใด ๆ ที่จะสร้างให้สันติภาพเกิดขึ้นบนโลกนี้ได้ ถ้ามนุษย์ทุกคนไม่ช่วยกันสร้างขึ้น และยังทำสงครามฆ่าฟันกันเอง

กวียังเลือกใช้สัญลักษณ์ที่เป็นตัวละคร ในนิราศจักรวาล เพื่อถ่ายทอดสารสำคัญอีกด้วย ดังที่กวีได้กล่าวถึงการใช้สัญลักษณ์ในการประพันธ์งานไว้ว่า

ในบทกวีเรื่องนี้ ข้าพเจ้ากล่าวถึงละอองธูลีและเรณูในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของจินตนาการที่ล่องลอยไป ธูลีอาจจะแสดงถึงความหนักแน่นและยืนหยัด ส่วนเรณูอาจจะแสดงถึงความดิ่งามและอ่อนไหว...แต่ขอให้ท่านตระหนักว่า ในการอ่านกวีนิพนธ์นั้น จินตนาการของผู้อ่านย่อมไม่ถูกจำกัดโดยจินตนาการของกวี (ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 11)

นอกจากความหมายของสัญลักษณ์ดังที่กวีได้กล่าวถึงแล้ว ในนิราศจักรวาลสัญลักษณ์ส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นแบบแผนที่มีการใช้สืบทอด เป็นระบบสัญลักษณ์ที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายได้โดยทั่วไป คือ “ธาตุ” หมายถึง ละออง ฝุ่น ซึ่งก็คือเศษดินนั่นเอง มนุษย์ทุกคนนั้นมีร่างกายที่ประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ และธาตุดินเป็นธาตุสำคัญที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของมนุษย์ “ธาตุ” จึงเป็นสัญลักษณ์ของมนุษย์โลกผู้แสวงหาโลกแห่งสันติสุข เป็นตัวแทนของกวีซึ่งเป็นเพียงคนเล็ก ๆ คนหนึ่งในสังคมโลก “ดอกไม้” และละออง “เรณู” เป็น ตัวแทนของสันติภาพ ความดีงาม ความหวัง ที่ “ธาตุ” อยากให้เติบโตและดำรงอยู่ในโลก หาก “เรณู” เป็นแค่เพียง “ละออง” ซึ่งลือให้เห็นถึงความไร้ค่า สิ่งที่หลงเหลืออยู่เพียงน้อยนิดในสังคมโลกที่ต้องพยายามช่วยกันรักษาให้คงอยู่ต่อไปให้ได้ “ดวงดาว” เป็นสัญลักษณ์ของโลกแห่งความหวังที่กวีต้องการเดินทางค้นหาให้พบ แม้จะยากลำบากอย่างไรก็ตาม ดังตัวอย่าง

ทั้ง**ธาตุเรณู**หุดหุ่ยยิ่ง ความเป็นจริงไกลกันกับฝันไฟ
เราจะต้องท่อง**ดาว**นานเท่าใด จึง**ดอกไม้**บานสะพรั่งอีกครั้งคราว
(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 47)

กวีเลือกใช้ “นิวเคลียร์” “อค์นี” “ลมพิษ” เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้าย ความรุนแรง ซึ่งเป็นอันตรายแก่สรรพสิ่งและสามารถทำลายสิ่งต่าง ๆ ให้หมดใหม่ พังทลายไปได้ นอกจากนี้กวียังเลือกใช้ “นก” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งเสรีภาพ และอิสรภาพ และเลือกใช้สีเป็นสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดความรู้สึกของ “นก” ต่าง ๆ โดยกวีใช้นก “ขาว” เป็นตัวแทนแห่งความดีงาม “นกดำ” เป็นตัวแทนของความชั่ว และ “นกแดง” เป็นตัวแทนของความรุนแรง ซึ่งกวีกำลังสื่อถึงสังคมโลกในปัจจุบันที่ทุกคนมีอิสระ เสรีภาพ สามารถทำทุกอย่างได้อย่างที่ต้องการ แต่หลายคนก็ใช้อิสรภาพ และเสรีภาพนั้นทำลายล้างกัน ดังตัวอย่าง

เรณูว่าสองเราเคยเนาโลก
จน**นิวเคลียร์**สลายหล้าเป็นราศี
สาย**ลมพิษ**พัดผ่านลานดอกไม้
นกรันทคมดเมงไร่แรงบิน

ร่วมสุขโคกสวนขวัญอรัญศรี
อัคนีคุด่าวเผาแผ่นดิน
ทุกดอกใบร่วงหล่นจนหมดสิ้น
ปวงชีวินวายวางร้างวิญญาณ์
(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 18)

จนพันปีที่ผ่านมานับนานช้า
พ่นเพลิงไหม้ไปทั่วหน้ากลัวเกรง
แล้วทำลายความงามความหอมหวาน
นอกจากฝูงนกดำคอยซ้ำเติม

นกดำมารุกเร้าเข้าข่มเหง
ขับไล่เร่**นกขาว**จากดาวเดิม
เหมือนที่เราเล่าชานแรกแรกเริ่ม
ยังภัยเพิ่มวิตกจาก**นกแดง**
(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 48)

การใช้สัญลักษณ์ในลักษณะความฝัน นับเป็นกลวิธีการดำเนินเรื่องที่น่าสนใจในนิราศจักรวาลอีกประการหนึ่ง คือ กวีสร้างให้ตนเองฝันถึงเรื่องราวของ “ธูลี” และ “เรณู” และยังกล่าวถึงความฝันของ “ธูลี” ด้วย ซึ่งกลวิธีการดำเนินเรื่องด้วยการใช้ความฝันนี้นับเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่กวีสร้างขึ้นเพื่อเน้นย้ำสาระสำคัญ และเป็นอุทาหรณ์ให้แก่ผู้อ่าน ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว “ธูลี” ที่กวีสร้างขึ้นก็เป็นตัวแทนความรู้สึกนึกคิดของกวีนั่นเอง และความฝันดังกล่าวก็คือสิ่งที่กวีต้องการบอกเล่าแก่ผู้อ่านเช่นกัน ดังคำประพันธ์ว่า

นิทรานานชานกลิ่นระรินหอม
ตามกลิ่นกรุ่นละมุนฟุ้งจรุงฤดี
จนถึงลานลมเย็นเห็นก้านกิ่ง
กลีบเกลื่อนกล่นบนลานสะท้อนใจ

ฝันว่าด้อมเดินในไพรวิถึ
เสาะหาสุมาลีอยู่ที่ใด
ต่างทอดทิ้งดอกดวงร่วงไสว
มวลดอกไม้สลายโรยโดยเวลา
(ชัยพร ศรีโบราณ, 2548: 16)

การใช้สัญลักษณ์ในการประพันธ์แทนการใช้บุคคลจริง ๆ หรือตัวละครจากวรรณคดี และสร้างให้ตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ มีชีวิตจิตใจ

นั้นนับเป็นลักษณะเด่นของนิราศจักรวาล ซึ่งนอกจากจะทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องได้อย่างไม่ยากแล้ว เสน่ห์ของการใช้สัญลักษณ์ในการนำเสนอยังเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านสามารถตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นตามความสามารถในการอ่านของแต่ละบุคคล นิราศจักรวาลจึงคล้ายเป็นนิทานง่าย ๆ ที่ยิ่งอ่าน ยิ่งคิดพินิจพิจารณา ผู้อ่านกลับจะได้รับสารที่แฝงเร้นไว้อีกมากมาย

นิราศจักรวาลเป็นนิราศสมัยใหม่ที่มีเนื้อหาคล้ายนิทาน อ่านเข้าใจง่าย แต่แฝงเรื่องราวที่กวีต้องการนำเสนอเพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ และมุ่งหวังให้สันติภาพนั้นเกิดขึ้นบนโลกใบนี้ โดยการนำเสนอจินตนาการผ่านเรื่องราวของตัวละครสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กวีสร้างขึ้น ซึ่งคุณค่าของนิราศจักรวาลนั้นเกิดขึ้นจากการสืบทอดขนบการประพันธ์เป็นส่วนใหญ่ หากแต่บนพื้นฐานของการสืบทอดขนบการสร้างสรรค์จากวรรณคดีนิราศในอดีตนั้น กวีก็ได้สร้างให้เกิดลักษณะเด่นที่แตกต่างขึ้นในหลายประการ ซึ่งลักษณะทั้งหมดหลอมรวมกันทำให้นิราศจักรวาลเป็นนิราศสมัยใหม่ที่มีความน่าสนใจ ไพเราะ มีลักษณะเด่นที่ไม่แพ้นิราศเรื่องใด

บรรณานุกรม

- ชัยพร ศรีโบราณ. (2548). **นิราศจักรวาล**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (2547). สมบูรณ์ธรรมแห่งธรรมชาติกับสุนทรธรรมแห่งจิตวิญญาณในนิราศสมัยใหม่ของอังคาร กัลยาณพงศ์ กับไพโรรินทร์ ขาวงาม. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย**: 164-180.
- ประอรรัตน์ ตั้งกิตติภาพารณ์. (2540). **วรรณคดีนิราศ: วิวัฒนาการด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ**. รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ทุนอุดหนุนวิจัยปี 40 โครงการวิจัยรหัส ศ-ว 1.40.

- รัตนา โอษฐ์ยิ้มพราย. (2528). **นิราศรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลปัจจุบัน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์-มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รื่นฤทัย ลัจจพันธุ์. (2544). **ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี.** กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น.
- สุภาพร พลายเล็ก. (2541). **นิราศรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหา-บัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.